

UCHWAŁA Nr XXX/165/16

RADY GMINY TUŁOWICE

z dnia 29 grudnia 2016 r.

w sprawie przyjęcia Programu Wspierania Rodziny w Gminie Tułowice na lata 2017-2019

Na podstawie art. 176 pkt 1 w zw. z art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U z 2016 r. poz. 575, 1583, 1860) Rada Gminy uchwala, co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się Program Wspierania Rodziny w Gminie Tułowice na lata 2017 – 2019 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Tułowice.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2017 r.

Przewodniczący Rady Gminy

Frédéric Coppin

Załącznik nr 1

do uchwały nr XXX/165/16

Rady Gminy Tułowice

z dnia 29 grudnia 2016

PROGRAM WSPIERANIA RODZINY W GMINIE TUŁOWICE NA LATA 2017-2019

PROGRAM WSPIERANIA RODZINY W GMINIE TUŁOWICE

NA LATA 2017-2019

Rodzina jest najmniejszą, a zarazem najważniejszą i niezastąpioną częścią życia społecznego, a przede wszystkim środowiskiem, w którym powinien odbywać się naturalny proces kształtowania osobowości jej członków, a szczególnie dzieci. Ma ona zasadniczy wpływ na kształtowanie tożsamości i postaw człowieka oraz na jego funkcjonowanie w rolach społecznych. Oddziałując na osobowość dziecka przekazuje mu swój system wartości, tradycje, ukierunkowuje jego aktywność i postępowania na całe życie. Prawidłowe relacje w rodzinie chronią przed powstaniem problemów społecznych, zwłaszcza przed uzależnieniami, przemocą, niedostosowaniem społecznym. Dlatego, jeśli w funkcjonowaniu rodziny pojawiają się dysfunkcje, instytucje i służby zobligowane są do wspierania rodziny i do podjęcia na jej rzecz określonych działań. Problemy występujące w rodzinie często są złożone i wymagają interdyscyplinarnych rozwiązań. Choroba alkoholowa, przemoc w rodzinie, niewydolność w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, to główne problemy dezorganizujące życie rodzin, którym często towarzyszy również problem ubóstwa, czy długotrwałego bezrobocia. Dlatego rodziny dysfunkcyjne wymagają stałego monitorowania przez pracowników socjalnych, pedagogów szkolnych, pracowników przychodni medycznych, policji, kuratorów sądowych i przedstawicieli innych instytucji, które mają kontakt z rodziną oraz podejmowania działań na rzecz rodziny w oparciu o sprecyzowany plan działania. Praca z rodziną przedstawicieli służb społecznych powinna być połączona ze wsparciem ze strony środowiska, w tym również bliższych i dalszych krewnych oraz aktywnością własną rodziny. Ponadto, praca z rodziną powinna być prowadzona przez odpowiednio przygotowaną kadrę, kompetentną i obiektywną oraz podejmowana możliwie jak najwcześniej.

Organizując różnorodne formy wsparcia na rzecz rodziny wieloproblemowej, należy doceniać i konsekwentnie realizować zasadę podstawowej roli opiekuńczej i wychowawczej rodziny w rozwoju dziecka. Zamiast zastępować rodzinę w jej funkcji opiekuńczo - wychowawczej, należy ją wspomagać tak, aby przywrócić prawidłowe funkcjonowanie. Stąd założeniem Programu jest wsparcie rodziny naturalnej przeżywającej trudności poprzez działania ukierunkowane na wzmacnianie rodziny w wypełnianiu jej podstawowych funkcji.

DIAGNOZA SPOŁECZNA

W systemie pomocy społecznej przez rodzinę rozumie się osoby spokrewnione i niespokrewnione, pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i wspólnie prowadzące gospodarstwo domowe.

W 2014 roku Ośrodek Pomocy Społecznej w Tułowicach objął szeroko rozumianym wsparciem 133 rodziny, liczących łącznie 314 osób, co stanowiło 5,99 % ogólnej liczby osób zamieszkujących w gminie.

Liczba i struktura rodzin objętych pomocą w latach 2014-2015

Wyszczególnienie	2014	2015
Liczba rodzin	133	124
Liczba osób w rodzinach	314	280
% w stosunku do liczby ludności zamieszkującej w Gminie. Liczba mieszkańców 5 245	5,99	5,34
Rodziny z dziećmi	57	45
w tym:		
- wielodzietne	15	13
- niepełne	25	24

Wśród rodzin korzystających w 2015r. ze świadczeń pomocy społecznej było 45 rodzin z dziećmi. Stanowiły one 36,29% ogółu rodzin objętych pomocą. W kategorii rodzin z dziećmi znajdowało się 13 rodzin wielodzietnych (troje i więcej dzieci) i 24 rodzin niepełnych. Pomoc udzielana osobom i rodzinom ma na celu przewyciężenie ich trudnej sytuacji życiowej, której sami nie są w stanie pokonać. Rodziny były objęte pracą socjalną, usługami opiekuńczymi, pomocą rzeczową, w tym w formie korzystania z bezpłatnych posiłków oraz zasiłkami finansowymi.

Liczba rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w porównaniu do 2014 r. nieznacznie spadła, ale od kilku lat utrzymuje się na zbliżonym poziomie. Oznacza to, że w strukturze świadczeniobiorców w ostatnim czasie nie zachodzą istotne zmiany, z pomocy korzysta ustabilizowana grupa klientów, w tym osoby długotrwale korzystające z pomocy.

Wybrane powody przyznania pomocy w latach 2014-2015

Powody przyznania pomocy	Liczba rodzin	
	2014rok	2015 rok
Ubóstwo	65	74
Bezrobocie	68	51
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego , w tym:	31	32
Rodziny niepełne	25	27
Rodziny wielodzietne	8	10
Alkoholizm	13	8
Przemoc w rodzinie	4	5

Wśród przyczyn korzystania z pomocy społecznej, które powodują utrwalenie tej sytuacji i uzależnienie od świadczeń Ośrodka wymienić należy bezrobocie, ubóstwo rozumiane jako całkowity brak własnych dochodów bądź posiadanie dochodów niewystarczających do zaspokojenia podstawowych potrzeb, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, uzależnienia, długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność.

Niepokojący jest fakt, że dużą grupę adresatów pomocy społecznej stanowią ludzie w wieku aktywności zawodowej, którzy z powodu braku lub podejmowania zatrudnienia za niskie wynagrodzenie nie dysponują wystarczającymi środkami aby utrzymać rodzinę.

Brak stałych dochodów lub niskie dochody miały wpływ w głównej mierze na liczbę rodzin zgłaszających się o wsparcie do Ośrodka Pomocy Społecznej. Dzieje się tak głównie w przypadku osób otrzymujących wynagrodzenie na poziomie najniższej płacy krajowej. Często zdarza się, a zwłaszcza w przypadku rodzin wielodzietnych, że rodzice pracują, ale ich dochody są niewystarczające na utrzymanie rodziny.

Rodziny wielodzietne i niepełne stanowią grupę najbardziej zagrożoną niedostatkiem. Niedostatek materialny sprawia, że rodziny ograniczają kształcenie dzieci z powodu trudności finansowych i wysokich kosztów związanych z nauką. W ten sposób dokonuje się powielanie przez dzieci poziomu wykształcenia, statusu zawodowego i materialnego rodziców i tym samym następuje tzw. „dziedziczenie biedy”.

Rodziny z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi stanowią znaczną część klientów pomocy społecznej. Najczęściej niezaradność rodziny w opiece i wychowaniu dzieci łączy się z innymi dysfunkcjami takimi, jak: uzależnienia, przemoc, problemy w pełnieniu ról rodzicielskich, małżeńskich, zawodowych. Dysfunkcje te wyrażają się głównie niedojrzałością emocjonalną, problemami we współżyciu z innymi ludźmi, niezaradnością w prowadzeniu gospodarstwa domowego, problemami opiekuńczo-wychowawczymi.

Analiza sytuacji rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym wskazuje, że najczęściej i najchętniej korzystają one z biernych form pomocy (zasiłki finansowe, pomoc rzeczowa). W większości przypadków instrumentalnie traktują instytucje pomocowe oraz ich pracowników, nie współpracują z nimi na rzecz poprawy własnej sytuacji, starają się uzyskać jak najwyższe świadczenia lub odpowiednie zaświadczenia (np. z urzędu pracy, punktu konsultacyjno-terapeutycznego). Taka sytuacja nie daje szansy na poprawę sytuacji życiowej rodziny i usamodzielnienie, a z reguły prowadzi do uzależnienia się od pomocy, powoduje bierność i postawy roszczeniowe, sprzyja utrwalaniu problemów i przekazywaniu ich kolejnym pokoleniom. W większości, rodziny te mają potencjał do tego, aby realizować podstawowe funkcje opiekuńcze i wychowawcze wobec dzieci przy wszechstronnej pomocy (pedagogiczna, psychologiczna, prawna, socjalna).

U wielu rodzin objętych pracą socjalną, a często też nadzorem kuratora występują liczne problemy w opiece nad dziećmi: zaniedbywanie nauki lub nie realizowanie obowiązku szkolnego, zagrożenie demoralizacją, niska samoocena, złe warunki socjalno – bytowe, różnego rodzaju uzależnienia zarówno rodziców, jak i dzieci. Brak odpowiedniego, specjalistycznego wsparcia dla tych rodzin powoduje potencjalne zagrożenie związane z koniecznością umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej.

W gminie Tułowice w rodzinach zastępczych przebywało 7 dzieci z 4 rodzin biologicznych oraz 1 dziecko z 1 rodziny biologicznej umieszczone zostało w placówce opiekuńczo – wychowawczej.

Współczesna rodzina boryka się z wieloma problemami, zagrożona jest licznymi czynnikami patologicznymi, które wpływają na nią destruktywnie a tym samym czynią rodzinę dysfunkcyjną. Z uwagi na doniosłą rolę rodziny w wychowaniu przyszłego pokolenia oraz zagrożenie wieloma problemami to właśnie rodzina powinna być szczególnie wspierana w wypełnianiu swoich funkcji.

ZAŁOŻENIA, ADRESACI PROGRAMU I OCZEKIWANE REZULTATY

Program Wspierania Rodziny w Gminie Tułowice, dalej zwany Programem, jest dokumentem przewidzianym do realizacji na lata 2017 – 2019. Jego kluczowym celem jest stworzenie spójnego systemu środowiskowej pracy opiekuńczo – wychowawczej, dzięki któremu zwiększą się szanse życiowe dzieci z zaniedbanych środowisk bez konieczności zrywania więzi z rodziną.

Nadrzędnym celem niniejszego Programu jest to, aby dziecko miało prawo rozwijać się w rodzinie naturalnej. Zawiera on propozycje skorelowanych działań, zarówno profilaktycznych, reintegracyjnych i interwencyjnych jak i pomocy materialnej w zależności od zdiagnozowanych potrzeb i możliwości rodziny. Proponowane działania mają za zadanie wesprzeć rodzinę z „grupy ryzyka”, w pełnieniu jej podstawowych funkcji, w myśl zasady, że w pierwszej kolejności wykorzystywane powinny być zasoby własne rodziny i winne ona otrzymać wsparcie już na etapie, kiedy problemy zaczynają się pojawiać.

Drugim celem Programu jest powrót dziecka z pieczy zastępczej do rodziny naturalnej. Podstawowym zadaniem do realizowania tego celu jest inicjowanie działań niezbędnych do uregulowania sytuacji życiowej rodziny i

umożliwienie powrotu dziecka. Rodziny, których dzieci opuszczają zastępcze formy opieki wymagają długoterminowego, systematycznego i specjalistycznego wsparcia w pełnieniu ról rodzicielskich. Realizacja założeń przyjętych w Programie pozwoli udzielić rodzinie szybkiej i skutecznej pomocy, aby dziecko mogło do niej powrócić na stałe.

Adresatami programu są rodziny wychowujące dzieci i przeżywające różnego rodzaju trudności, których same nie mogą pokonać, a także rodziny z których dzieci zostały umieszczone w pieczy zastępczej i wyrażają one chęć współpracy na rzecz odzyskania opieki nad dzieckiem i powrotu do domu rodzinnego.

W szczególności Program jest skierowany do:

- rodzin bezradnych w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i niezaradnych życiowo – rodziny, w których rodzice nie radzą sobie z wychowaniem dzieci, nie potrafią zrozumieć potrzeb dziecka, mają błędne przekonanie dotyczące opieki nad nim, nie spełniają naturalnych funkcji rodzicielskich,
- rodzin żyjących w niedostatku materialnym, w tym bezrobotnych – rodziny borykające się z problemem braku dostatecznych środków finansowych na zaspokojenie potrzeb rodziny, który wynika z braku motywacji do podjęcia zatrudnienia, niskiego poziomu wykształcenia bądź nieadekwatnego do aktualnych wymogów rynku pracy, wielodzietności, a także „wyuczonej” bezradności życiowej,
- rodzin dotkniętych uzależnieniami, przemocą – rodziny, w których jedno z rodziców lub oboje nadużywają alkoholu lub w których dochodzi do przemocy. W takich rodzinach dziecko żyje w poczuciu ciągłego strachu i zagrożenia, pozbawione jest miłości i bezpieczeństwa. Przemoc często występuje łącznie z problemem alkoholizmu i oba te zjawiska mogą być zarówno skutkiem jak i przyczyną dysfunkcji rodziny,
- rodzin z dziećmi zagrożonymi niedostosowaniem społecznym – rodziny, w których niedostosowanymi społecznie są dzieci czy młodzież, które pod wpływem różnych czynników i sytuacji mają duże trudności w dostosowaniu się do życia, współdziałania w grupie społecznej, u których zaburzenia w zachowaniu są tak głębokie, że utrudniają a czasem nawet uniemożliwiają przestrzeganie ogólnie przyjętych norm współżycia z innymi ludźmi, grupami rówieśniczymi, rodziną. Przyczynami niedostosowania społecznego mogą być różnego rodzaju czynniki, na które nie mamy większego wpływu tj. różnego rodzaju defekty w tym zakresie, a także te którym możemy zapobiec lub minimalizować tj. środowiskowe błędy i zaniedbania wychowawcze.

Najważniejszymi spodziewanymi rezultatami realizowanego w latach 2017-2019 Programu wspierania rodziny są:

- 1) poprawa funkcjonowania rodzin przeżywających trudności w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej i przywrócenie im zdolności do prawidłowego wypełniania obowiązków rodzicielskich,
- 2) powrót dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej do rodziny biologicznej,
- 3) ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego rodzin z różnego rodzaju dysfunkcjami,
- 4) podniesienie świadomości społeczeństwa o dostępnych formach wsparcia rodzin przeżywających trudności lub nimi zagrożonych,
- 5) rozwijanie współpracy różnorodnych podmiotów na rzecz wspierania rodziny.

Cele i zadania do realizacji

Cel główny :

Wspieranie rodziny w wypełnianiu jej funkcji opiekuńczo-wychowawczej

Cele szczegółowe :

- I. Zapobieganie powstawaniu sytuacji kryzysowych wymagających interwencji oraz rozwiązywanie już istniejących .**
  - II. Zapobieganie niedostosowaniu społecznemu dzieci i młodzieży.**
  - III. Zabezpieczenie podstawowych potrzeb bytowych rodziny.**
  - IV. Praca z rodzicami dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.**
-
- I. Zapobieganie powstawaniu sytuacji kryzysowych wymagających interwencji oraz rozwiązywanie już istniejących.**

Zadania:

- 1) organizacja specjalistycznego wsparcia psychologicznego: zatrudnienie asystenta rodziny Ośrodka Pomocy Społecznej w Tułowicach, umożliwienie rodzinom korzystania z usług psychologa wspierającego rodziny zagrożone kryzysem, terapeuty do spraw uzależnień (realizatorzy (R): Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Punkt Konsultacyjno-Terapeutyczny, Ośrodek Pomocy Społecznej),
- 2) systematyczne monitorowanie rodzin zagrożonych kryzysem przez pracowników socjalnych, asystenta rodziny, pedagogów szkolnych oraz przedstawicieli innych zawodów kontaktujących się z rodziną (R: Ośrodek Pomocy Społecznej, placówki oświatowe, policja, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, kuratorzy),
- 3) zebranie, w zależności od potrzeb, od właściwych instytucji informacji umożliwiających zidentyfikowanie problemów rodziny (R: Ośrodek Pomocy Społecznej),

- 4) stworzenie diagnozy - opisanie sytuacji rodziny, określenie mocnych i słabych stron rodziny, aktualnego stopnia możliwości zaangażowania rodziny w poprawę swojej sytuacji (R: Ośrodek Pomocy Społecznej oraz osoby i instytucje mające kontakt z rodziną),
- 5) edukacja rodziców przez prowadzenie działalności profilaktycznej i edukacyjnej (R: placówki oświatowe, Ośrodek Pomocy Społecznej, GKRPA),
- 6) wspieranie i promocja inicjatyw lokalnych w zakresie wsparcia rodziny i dziecka (R: gmina Tułowice),
- 7) zapewnienie pomocy osobom doznającym przemocy w rodzinie (R: Ośrodek Pomocy Społecznej, Zespół Interdyscyplinarny, Komisariat Policji).

II. Zapobieganie niedostosowaniu społecznemu dzieci i młodzieży.

Zadania :

- 1) wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży - umożliwienie dzieciom z rodzin problemowych uczestnictwa w zajęciach pozalekcyjnych, korekcyjno-kompensacyjnych organizowanych przez placówki wsparcia dziennego, świetlice środowiskowe (R: placówki oświatowe, Ośrodek Pomocy Społecznej),
- 2) organizację czasu wolnego dzieci i młodzieży przez sport, rekreację i kulturę (R: placówki oświatowe, Tułowicki Ośrodek Kultury),
- 3) organizację wypoczynku letniego i zimowego ze szczególnym uwzględnieniem pobytu dzieci z rodzin zagrożonych oraz objęcie ich odpowiednią terapią (R: gmina Tułowice, Tułowicki Ośrodek Kultury, placówki oświatowe),
- 4) promocja programów profilaktycznych i psychoedukacyjnych skierowanych do dzieci i młodzieży oraz rodziców (R: gmina Tułowice, placówki oświatowe),
- 5) rozwijanie systemu ulg skierowanych do rodzin poprzez propagowanie Karty Dużej Rodziny (R: Urząd Gminy, jednostki organizacyjne, podmioty niepubliczne).

III. Zabezpieczenie podstawowych potrzeb bytowych rodziny.

Zadania:

- 1) zapewnienie pomocy finansowej i rzeczowej rodzinom żyjącym w trudnych warunkach materialnych (R: Ośrodek Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe),
- 2) organizacja i koordynacja dożywiania dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych z terenu gminy Tułowice (R: gmina Tułowice, Ośrodek Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe),
- 3) zapewnienie rodzinom pomocy w uzyskaniu lokalu mieszkalnego, przeprowadzenia remontu (R: Ośrodek Pomocy Społecznej, Zakład Gospodarki Mieszkaniowej).

IV. Praca z rodzicami dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.

Zadania :

- 1) pomoc rodzinom naturalnym w łagodzeniu lub usuwaniu kryzysu będącego powodem umieszczenia dziecka w zastępczych formach opieki a także w tworzeniu optymalnie najlepszych warunków do prawidłowego rozwoju dziecka (R: OPS, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna),
- 2) budowanie poprawy relacji między dzieckiem a rodzicami, uświadomienie rodzicom potrzeb dziecka, zwiększenie umiejętności wychowawczych rodziców (R: OPS, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, poradnie specjalistyczne, terapeuci¹),
- 3) działania skierowane na nabycie przez rodziców umiejętności samodzielnego rozwiązywania problemów w rodzinie lub poszukiwania pomocy w instytucjach do tego powołanych (R: OPS, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, poradnie specjalistyczne, terapeuci¹),
- 4) udostępnianie rodzinom informacji o systemie usług, odpowiadających na potrzeby rodziny w różnych fazach jej rozwoju oraz wspierających rodzinę w wypełnianiu jej podstawowych funkcji (R: placówki oświatowe, OPS, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna).

MONITORING I EWALUACJA PROGRAMU

Koordynatorem realizacji działań wyznaczonych Programie Wspierania Rodziny w Gminie Tułowice będzie Ośrodek Pomocy Społecznej w Tułowicach.

Monitoring będzie polegał na zbieraniu i analizowaniu informacji dotyczących realizowanych zadań w ramach Programu.

Do oceny zostaną wykorzystane następujące mierniki:

- liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny,
- liczba dzieci w rodzinach objętych asystą,
- liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej,
- liczba dzieci, które powróciły do rodzin biologicznych z pieczy zastępczej,
- liczba rodzin z różnego rodzaju problemami, w tym opiekuńczo-wychowawczymi objętych pracą socjalną, wsparciem z systemu pomocy społecznej,

- liczba przedsięwzięć realizowanych w ramach działalności edukacyjnej,
- liczba programów i kampanii społecznych, w których brano udział.

Monitoring i ewaluacja Programu umożliwi:

- rozpoznanie ilościowe rodzin wymagających pomocy;
- wyznaczanie kierunków działań z rodziną;
- wskazywanie jednostek współpracujących oraz określenie ich zadań;
- ocenę rezultatów prowadzonej pracy na rzecz rodziny.

Informacje o realizacji Programu przygotowuje Ośrodek Pomocy Społecznej w Tułowicach przedkładając coroczne sprawozdanie i przedstawia je Wójtowi Gminy Tułowice oraz Radzie Gminy Tułowice.

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU

Źródłem finansowania zadań wynikających z Programu Wspierania Rodziny w Gminie Tułowice na lata 2017 – 2019 będą środki finansowe z budżetu gminy Tułowice oraz środki pozabudżetowe pozyskane z innych źródeł, jak również środki własne podmiotów uczestniczących w realizacji programu.

Program Wspierania Rodziny w Gminie Tułowice odwołuje się do podstawowych zasad i wartości związanych z rodziną. Najważniejszą zasadą jest poszanowanie autonomii rodziny. Oznacza to, iż ingerencja instytucji powinna być ograniczona do szczególnie uzasadnionych sytuacji, a uczestnictwo rodzin w proponowanej pomocy powinno być oparte na zasadzie dobrowolności, świadomości i aktywności. Program opiera się na przekonaniu, że dziecko winno wychowywać się w rodzinie, która powinna mieć wszechstronną pomoc. Jednak po wyczerpaniu się wszelkich form pomocy, gdy rodzina stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa i rozwoju dziecka, dziecko może trafić do pieczy zastępczej lub rodziny adopcyjnej.

Program ma charakter otwarty i będzie systematycznie aktualizowany w miarę pojawiających się potrzeb oraz posiadanych możliwości. W lokalnym systemie działań w obszarze rozwiązywania problemów społecznych wszystkie podmioty są ważne i należy brać ich opinię pod uwagę. Tak rozumiana współpraca zapewni pełne i kompleksowe działanie na rzecz wsparcia dziecka i rodziny.

Tułowice 2016

Opracowała:

1. Ewa Ziubrzycka-Bień
2. Danuta Wesołowska